

ΕΝΑ ΞΟΡΚΙ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΠΟΝΤΙΚΟΥΣ ΑΠΟ ΤΟΝ 15^ο ΑΙΩΝΑ ¹

(ΠΙΝ. 2)

Τὸ χειρόγραφο ἀρ. 10 τῆς Βιβλιοθήκης τοῦ King's College στὸ Cambridge περιγράφεται ὡς ἐξῆς στὸν κατάλογο²: «Χαρτί, 10¹/₈ × 8¹/₄, σὲ ἐξάδια, φφ. 20, δύο στήλες ἀπὸ 27 σειρές. 15^{ος} αἰώνας....».

Στὸ φ. 20^ν, ἀσχετο σὲ περιεχόμενο μὲ τὸ ὑπόλοιπο χειρόγραφο, ὑπάρχει ἓνα κείμενο ποὺ ὁ κατάλογος περιγράφει ὡς ἐξῆς: «...ἓνα πολὺ δυσανάγνωστο ἀπόσπασμα σὲ νέα ἑλληνικὴ, γραμμένο μὲ λατινικοὺς χαρακτήρες, προφανῶς ἀπὸ Ἰταλό... Φαίνεται ὅτι εἶναι σὲ διαλογικὴ μορφή καὶ ὅτι ἀναφέρεται σὲ ἐμπορικὲς ὑποθέσεις. Τὸ ἔχω μεταγράψει στὰ ἑλληνικά, ἀλλὰ πάρα πολλὲς λέξεις φαίνονται ἀκατανόητες ἔτσι ποὺ εἶναι βαλμένες».

Ἀκολουθεῖ ἡ μεταγραφή, ποὺ πραγματικὰ παρουσιάζει πολλὰ κενὰ ὡς πρὸς τὸ νόημα, γι' αὐτὸ καὶ τὴν παραλείπω. Ἴσως αἰτία σ' αὐτὸ εἶναι ἡ κακὴ ἀνάγνωση ὀρισμένων γραμμάτων ἢ λέξεων, ἴσως ἡ ὀχι μεγάλη ἐξοικείωση τοῦ συντάκτη τοῦ καταλόγου μὲ τὴ νέα ἑλληνικὴ καὶ τοὺς ἰδιωματικούς της τύπους· στὴν καινούργια μεταγραφή ποὺ ἔκαμα δὲν ὑπάρχουν πιά δυσκολίες νοηματικές. Παραθέτω πρῶτα μεταγραφή μὲ τοὺς λατινικοὺς χαρακτήρες³ (βλ. *πίν.* 2, *εἰκ.* 1). [Ἐὐ πρῶτος στίχος εἶναι κομμένος, πιθανὸν κατὰ τὴν στάχωση τοῦ χφ].

||¹ angurizi Embross cherotosse ma namupis apou erchesse Erchome ||² apotes eptámusses dhallasses tu cosmu | che apota epta mussi armira ||³ pigadia tu cosmu | Chetavastas. Indane. Vasto

¹ Ἀφορμὴ γιὰ τὴ μικρὴ αὐτὴ μελέτη στάθηκε μιὰ φωτογραφία τοῦ φ. 20ν ἀπὸ τὸ χφ ἀρ. 10 τοῦ King's College τοῦ Cambridge, ποὺ ὁ κ. Β. Λαζάρδης παραχώρησε στὸν σεβαστὸ καθηγητὴ μου κ. Α. Πολίτη.

² *M. R. James, A descriptive Catalogue of the Manuscripts other than Oriental in the Library of King's College Cambridge, Cambridge 1895.* Τίς πληροφορίες αὐτὲς ἀπὸ τὸν κατάλογο εἶχε τὴν καλοσύνη νὰ ἀντιγράψῃ καὶ νὰ σταλῆ ὁ κ. Στ. Παπασταύρου, τὸν ὁποῖον εὐχαριστῶ θερμά.

³ Μὲ διπλὲς κἀθετες δηλώνω τὴν ἀλλαγὴ τῶν στίχων. Οἱ μονὲς ὑπάρχουν σὸ κείμενο. Δὲν συμπιπτουν ὅμως ὅτε μὲ τὴν ἀλλαγὴ τῶν προσώπων τοῦ διαλόγου, ὅτε μὲ τὴ στίξη. Ἴσως ἔχουν κάποια σχέση μὲ τὴν ἀπαγγελία.

tria sideromolivocha ||⁴ linera na sidhero molivo chalinosso tus pontichus tis dhillicus che tus ||⁵ assirnikus | tis apano | che tis cato. oti eminissessas ovasileossas omandussos ||⁶ natu pepssete chilliadio ponticodhermata chetomisso tumissu. Ochomas ||⁷ tus elenus punavrumen emis chilliadhio ponticodermata chetomisso ||⁸ tu missu Edha lipo sidheromolivochalinosossas namissepsete apotin ||⁹ chatichian tuti che napate iseton pio topo che chi naste che na po ||¹⁰ revétes.

Στ. 1. ma - γραμμένο ψηλά, επάνω από διαγεγραμμένο mapis 3. indane - τό πε διαγεγραμμένο. Λίγο ψηλότερα: m 5. mandussos ἢ manduffos; 6. tumisso, επάνω από τό ο γραμμένο u.

Δηλαδή (μεταγράφω με ἑλληνικά στοιχεία):

ἀγκουρίζη (ἄν γυρίζη [:]).

— Ἐμπρός¹ καί ρωτῶ σε· μὰ νὰ μοῦ πῆς ἀπό τοῦ ἔρχεσαι.

— Ἐρχομαι ἀπό τές ἐπτάμισες θάλασσες τοῦ κόσμου | καί ἀπό τὰ ἐπτάμισυ ἀρμυρὰ πηγάδια τοῦ κόσμου |.

— Καί τὰ² βαστᾶς ἴντᾶ³ ναι;

— Βιστῶ τρία σιδερομολυβοχαλίνερα νὰ σιδερομολυβοχαλινώσω τοὺς ποντικούς τις θηλυκοὺς καί τοὺς ἀσιρνικούς | τις ἀπάνω | καί τις κάτω. Ὅτι ἐμήνυσέ σας ὁ βασιλέος σας ὁ Μαντοῦσος [ἢ Μαντοῦφος] νὰ τοῦ πέψετε χίλια δυὸ ποντικοδέρματα καί τὸ μισὸ τοῦ μισοῦ.

— Ὡχο μας τοὺς ἔλενοὺς. Ποῦ νὰ βρούμεν ἐμεῖς χίλια δυὸ ποντικοδέρματα καί τὸ μισὸ τοῦ μισοῦ;

— Ἐδᾶ λοιπὸ σιδερομολυβοχαλινώνω σας νὰ μισέψετε ἀπὸ τὴν κατοικιᾶν τούτη καί νὰ πάτε εἰσὲ τὸν πιδ [ποιδ (:)] τόπο καί κεῖ νὰ ὄτε καί νὰ πορεύετες⁴.

Τώρα πιά μπορεῖ νὰ γίνη φανερό ὅτι τὸ παράξενο αὐτὸ κείμενο δὲν ἀναφέρεται σὲ ἐμπορικές ὑποθέσεις, ἀλλὰ εἶναι ξόρκι σὲ μορφὴ μαγικοῦ διαλόγου γιὰ τὸ διώξιμο τῶν ποντικῶν. Ἡ χρονολόγησή του μὲ βάση τὸν τρόπο τῆς γραφῆς τοποθετεῖ καί τὸ ξόρκι στὴν ἴδια ἐποχὴ μὲ τὸ ὑπόλοιπο χειρόγραφο, δηλ. στὸν 15^ο αἰώνα⁴.

¹ Ἀνάμεσα στὰ διάφορα ξόρκια ποὺ ἔχουν ὡς τώρα δημοσιευτῆ ἐλάχιστα εἶναι ἐκεῖνα ποὺ ἀναφέρονται στοὺς ποντικούς. Κι' αὐτά, ὅσα

¹ Ἐδῶ δίνω τὸν διάλογο ἀποκαταστημένο. Στὸ χφ τὰ κεφαλαία γράμματα συμπίπτουν μὲ τὴν ἀλλαγὴ τῶν προσώπων. ² Αὐτὰ ποὺ βαστᾶς.

³ Προφανῶς λάθος τοῦ γραφέα (=πορεύεστε). Σὲ καμιά ἑλληνικὴ διάλεκτο δὲν μαρτυρεῖται τέτοιος τύπος. (Πορεύομαι = ζῶ).

⁴ Ἡρβ. καί δεῖγμα γραφῆς τοῦ 15^{ου} αἰ.: E. M. Thompson, An Introduction to Greek and Latin Palaeography, Oxford 1912, facsim. 240 καί 242

τουλάχιστο μπόρεσα νὰ συγκεντρώσω, προέρχονται ἔλα ἀπὸ νησιά· δὲν ξέρω ἂν αὐτὸ εἶναι ἀπλή σύμπτωση. Ἐπὸ τὴν Κύπρο ἔνα¹, ἔνα ἀπὸ τὴν Κῶ², ἔνα ἀπὸ τὴν Κεφαλονιά³ καὶ δώδεκα ἀπὸ τὴν Κρήτη⁴. Καὶ τὸ χφ ἀρ. 10 τοῦ King's College ἢ γραφή τὸ ἰσοθετεῖ σὲ βενετοκρατούμενο τόπο· οἱ πολλὲς ὁμοιότητες μὲ τὰ κρητικὰ ξόρκια μᾶς ὁδηγοῦν πιθανότατα στὴν Κρήτη. Σὲ δυὸ μάλιστα γηθιές (ἀπὸ τὴ Φουρνὴ Μεραμβέλλου⁵ καὶ ἀπὸ τὴ Λατσίδα Μεραμβέλλου⁶) συναντοῦμε καὶ τὴν τυπικὴ διαλογικὴ μορφή, ὅπως καὶ στὸ χειρόγραφο. Παραθέτω τὴ δευτέρη:

Ἐ ξορκιστὴς κρατεῖ καλάμι κι' ὁ νοικοκύρης τὸν ρωτᾷ:

— Ἐπὸ ποῦ ἔρχεσαι καὶ ποῦ πᾶς;

— Ἐπὸ τῶν ἑπτὰ θαλάσσω τὴ μερᾶ.

— Κι' ἴντα βαστάς;

— Σίδερα, σιδερώματα

μολύβια, μολυβώματα

νὰ σιδερώσω τοὶ κουφούς⁷

θηλυκοὺς κι' ἀσπρινικοὺς

γεννημένους κι' ἀγέννητους...

μικροὺς καὶ μεγάλους.

Τοὶ ξορκίζω νὰ πᾶνε στ' ἀόρια στὰ βουνὰ

νὰ τρῶνε τ' ἀκαρπα δεντρά,

νὰ τρῶνε τὸ φλούδακᾶ⁸ ντως κι' ἀπὸ τὸ σπίτι μας

κι' ἀπὸ τὰ ροῦχα μας νὰ λείπουνε.

Τὰ πρόσωπα τοῦ διαλόγου εἶναι δύο: ὁ νοικοκύρης καὶ ὁ ξορκιστὴς, ἀνάμεσα στοὺς ὁποίους γίνεται ἡ «μαγικὴ» στιχομυθία. Ἐνα καινούργιο στοιχεῖο ποὺ εἰσάγει στὸ χειρόγραφό μας ὁ ξορκιστὴς εἶναι

¹ Κ. Π. Χατζηγιάννου, Ἐόρκια ἀπὸ τὴν Κύπρο. Λαογραφία 13 (1950-51) 21.

² Φ. Κουκουλέ, Μεσαιωνικοὶ καὶ νεοελληνικοὶ κατάδεσμοι. Λαογραφία 9 (1926-28) 499.

³ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου Ἰγλικό (Λ.Α.Γ.), ἀρ. 220: Λούλας Μαρκέτου, Ἰγλικόν ἐκ Κεφαλληνίας. Φαρακλάτα.

⁴ Σπυρ. Γ. Βαρδάκη, Κρητικὰ ἐπὸφθαί καὶ ἄλλα λαογραφικά. Λαογραφία 8 (1921) 557 καὶ Λ.Α.Γ., ἀπ' ὅπου προέρχονται τὰ ἑνδεκα ἀπὸ τὰ δώδεκα κρητικὰ. Τὸ ὄλικὸ αὐτὸ, ἀνεκδοτὸ ἀκόμα, τὸ ἔθεσε πρόθυμα στὴ διάθεσή μου ὁ διευθυντὴς τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν κ. Γ. Κ. Σπυριδάκης, τὸν ὁποῖον εὐχαριστῶ θερμᾶ.

⁵ Λ.Α.Γ. ἀρ. 1105, σ. 104. Μαρίας Λιουδάκι, Λαογραφικὴ ἀποστολὴ εἰς Κρήτην, 1937.

⁶ Λ.Α.Γ. ἔ.ἀ., σ. 105-106.

⁷ Κουφοί = ποντικοί.

⁸ Φλοιός (σημ. Λαογρ. Ἀρχ.).

ἢ δικαιολογία μὲ τὴν ὁποία θέλει νὰ δικαιολογήσῃ τὴν ἐνέργειά του, προσθέτοντας τὸ μῆνυμα τοῦ βασιλιᾶ πού ζητᾷ ποντικοδέρματα. Ἔτσι ὁ διάλογος παίρνει περισσότερη ἔκταση μὲ τὴν ἀπάντηση τοῦ νοικοκύρη (ᾧχο μας τοὺς ἔλενοὺς κλπ.) καὶ τὸν τελικὸ ἔξορκισμό (ἔδᾱ λοιπὸ σιδερομολυβοχαλινώνω σας...), καὶ τὸ διώξιμο ἔχει μιᾶ εὐλόγη δικαιολογία.

Στὰ κρητικὰ ξόρκια ὁ ξορκιστὴς ἔρχεται ἀπὸ τὸ γιᾶλό (— Ἄπο ποῦ ἔρχεσαι; — Ἄπο τὸ γιᾶλό...)' ἢ ἀπὸ τῶν ἐφτὰ θάλασσω τὴ μερά². Ἔτσι καὶ στὴ δική μας περίπτωση ἔρχεται ἀπὸ τὲς ἐπτάμισες θάλασσοες τοῦ κόσμου. Καὶ φυσικὰ ὁ ἀριθμὸς ἐπτάμιου δὲν εἶναι τυχαῖος χωρὶς κάποια ἰδιαίτερη μαγικὴ δύναμη, καθὼς καὶ τὸ ἔτι τὰ πηγᾶδια εἶναι ἀομυρά. Ἀντίστοιχη ἔκφραση σχετικὴ μὲ τὰ πηγᾶδια καὶ μὲ τὴν ποιότητα τοῦ νεροῦ τοὺς ἔχουμε καὶ σ' ἄλλο κρητικὸ ξόρκι: ³.

Ἐ Σοφούλη καὶ Διοφούλη⁴

κι' ἀνεστράς κι' ἀλαγαθούρι (ἢ κι' ἀγαθὸ ἀγαθούρι)

τὰ τρᾶ πηγᾶδια τὰ πρικιά

τὰ τρᾶ πηγᾶδια τὰ γλυκιά.

Σιδεροχάλινα βαστῶ

νὰ χαλινώσω μποντικούς

ἀσιρνικούς καὶ θηλυκούς

κι' ὅπου τσί πέμπω νὰ γλακοῦ⁵.

Πέμπω σας κάτω στὸ γιᾶλό, στὸ περιγιᾶλι...

Ὁ ξορκιστὴς παρακάτω λέγει ὅτι βαστᾷ τρία σιδερομολυβοχαλίνερα⁶, γιὰ νὰ σιδερομολυβοχαλινώσῃ τοὺς ποντικούς. Στὸ μαγικὸν αὐτὸ διάλογο, πού σκοπὸ ἔχει μὲ τὰ λόγια πιδ πολὺ παρὰ μὲ πράξεις νὰ φοβίσῃ καὶ νὰ διώξῃ τοὺς ποντικούς, ἀσφαλῶς δὲν παίρνουν ἐνεργὸ μέρος τὰ «σιδερομολυβοχαλίνερα» (= ἴσως χαλινάρια ἀπὸ σίδηρο καὶ μολύβδι). Ἄλλωστε καὶ σὲ κρητικὰ ξόρκια ὁ ξορκιστὴς κρατᾷ μόνο ἓνα καλάμι⁷. Σ' ἄλλα πάλι, κρατώντας πάντα τὸ καλάμι, ἀπειλεῖ ὅτι θὰ πάρῃ χαλινά⁸:

¹ Βλ. πιδ πάνω, Φουρνῆς Μπραμβέλλου.

² Βλ. πιδ πάνω, Λατσίδας Μπραμβέλλου.

³ Δ.Α.Γ. ἔ.ἀ. ἀρ. 128, σ. 7, 6: Ἄντ. Ζερβάκη, Γηθιές ἐξ Ἐμπάρου τῆς Ἄν. Κρήτης.

⁴ Ὀνόματα ποντικῶν (σημ. Λαογρ. Ἄρχ.).

⁵ Γλακῶ = τρέχω (σημ. Λαογρ. Ἄρχ.).

⁶ Βλ. τὴν ἑλληνικὴ μεταγραφὴ τοῦ χφ, πιδ πάνω σ. 120.

⁷ Πρβ. καὶ πιδ πάνω σ. 121 (Λατσίδα Μπραμβέλλου).

⁸ Δ.Α.Γ. ἔ.ἀ. ἀρ. 1105, σ. 107: Μαρίας Λιουδάκι, Λαογραφικὴ ἀποστολὴ εἰς Κρήτην, 1937.

Ὁ ξορκιστὴς κρατεῖ καλάμι, χτυπᾷ στοὺς τοίχους καὶ στὴ στέγη τοῦ σπιτιοῦ καὶ λέγει :

Ἔ μποντίκι, ἔ μποντίκι,
ἔ μποντικοκατσικλίκι
πάρε τὰ γεννημένα σου καὶ τ' ἀγέννητά σου
κι' ἄμε στ' ἄβρια στὰ βουνά, νὰ χτίσης τὴ φωλιά σου,
γιατὶ δὲ πάρω χαλινὰ
νὰ χαλινώσω μποντικούς
θηλυκοὺς κι' ἄσιρικούς
κι' ὄπου τοὶ πέμπω νὰ γλακοῦ¹.

Τὰ χαλινάρια, κατασκευασμένα ἀπὸ σίδηρο ἢ μολύβι ἢ κι' ἀπὸ τὰ δυὸ μέταλλα, ἀναφέρονται καὶ σ' ἄλλα ἀπὸ τ' ἀνέκδοτα ξόρκια τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου² («σιδηροχάλινα βασιῶ», «χαλινώματα», «σίδηρα σιδηρώματα, μολύβια μολυβώματα», «χαλινά»). Ἐδῶ ἔμεινε συμβολικὰ πιά ἡ ἀνάμνηση τῆς παλαιᾶς παράδοσης ποὺ χρησιμοποίησε τὰ μέταλλα σὲ μαγικὲς πράξεις³.

Ὅπως γίνεται καὶ σ' ἄλλες περιπτώσεις μὲ δαιμόνια κι' ἀκάθαρτα πνεύματα⁴, οἱ ποντικοὶ ξορκίζονται ὄχι ὅλοι μαζὶ, μὰ χωριστὰ κατὰ γένη⁵. Τὸ θηλυκὸ γένος χρησιμοποιεῖται ἀκόμα καὶ στὸν προσδιορισμὸ «τίς ἀπάνω καὶ τίς κάτω». Μόνο τίς «θηλυκοὺς»; Μιὰ πιθανὴ ἀπάντηση στὴν ἀπορία, γιατί νὰ χρησιμοποιεῖται τὸ θηλυκὸ ἄρθρο στὴν περίπτωσιν αὐτή: τὸ τίς μπορεῖ νὰ εἶναι κακὴ ἀπόδοσιν τοῦ τίς, τοί.

Τὸ θέμα τοῦ μηνύματος τοῦ βασιλιᾶ, λίγο παράξενο ἀλήθεια ἔδῳ, δὲν εἶναι φυσικὰ οὔτε κι' αὐτὸ πρωτότυπο. Καὶ σ' ἄλλες περιπτώσεις ἕνας βασιλιάς ἐπεμβαίνει γιὰ νὰ «λύσῃ» μάγια. Ἔτσι ἀναφέρεται σὲ «λύσιμον» ἀνδρογόνου⁶, σὲ ξόρκισμα ἀρρώστιας⁷. Σ' ἕνα κυπριώτικο ξόρκι γιὰ τοὺς ποντικούς⁸ βρῖσκουμε: «...ἐμήνυσέν σας ὁ βασιλεὺς

¹ Μὲ τὸν ἴδιον τρόπο περίπου ἐκφράζονται κι' ἄλλα δυὸ ξόρκια τοῦ Λ.Α.Γ. ἀρ. 1381Α, σ. 55 καὶ ἀρ. 1381Β, σ. 25: *Μαρίας Λιουδάκι*, Λαογραφικὰ σύμμεικτα ἐκ Λασηθίου καὶ Μεραμβέλλου, 1939.

² Βλ. ἐδῶ πρὸς πάνω σ. 121, σημ. 3 καὶ 5.

³ Βλ. *Φ. Κουκουλέ*, Μεσαιωνικοὶ καὶ νεοελληνικοὶ Κατάδασμοι. *Λαογραφία* 8 (1921) 305 καὶ 9 (1926-28) 56, 67, 474.

⁴ Βλ. *Fr. Pradel*, Griechische und süditalienische Gebete, Giessen 1907, σ. 336 [86] κέ.

⁵ Ἔτσι καὶ στίς περισσότερες ἀπὸ τίς ἀνέκδοτες γηθιές. Πρβ. καὶ *Σπυρ. Γ. Βαρδάκη*, Κρητικαὶ ἐπιφθαι καὶ ἄλλα λαογραφικά. *Λαογραφία* 8 (1921) 557.

⁶ *Φ. Κουκουλέ*, ἔ.ἀ. *Λαογραφία* 9 (1826-28) 83.

⁷ *Fr. Pradel*, ἔ.ἀ. σ. 35.

⁸ *Κ. Π. Χατζηγιωάννου*, Ξόρκια ἀπὸ τὴν Κύπρο. *Λαογραφία* 13 (1950-51) 21.

Ἄλεξανδρος, Ἄλεξανδρος πολίτης | νὰ πιάσης τὸ φουσάτον σου νὰ πάγης σ' ἄλλον μέρος...». Πολὺ ἀπλὸ νὰ διατάξῃ ὁ βασιλιάς καὶ νὰ ἐκτελεῖται καὶ ἀπὸ τὰ ζῶα ἀκόμα ἢ διαταγὴ του. Ἄλλὰ ὁ δικός μας ξορκιστὴς ἔχει προσθέσει κάτι πιὸ ἐξυπνο. Κι' ἐδῶ, ὅπως κι' ἄλλου, προσπαθεῖ νὰ δικαιολογήσῃ τὴν ἐνέργειά του. Ἐνα ἀκόμα λογικὸ στοιχεῖο κοντὰ στ' ἄλλα: ὁ βασιλιάς ζητᾷ ποντικοδέρματα — ὁ ἀριθμὸς τους πάλι γεμάτος μαγικὸ μυστήριον —, καὶ ἢ παραγγελία του πρέπει χωρὶς ἄλλο νὰ ἐκτελεσθῇ· μὰ ἀφοῦ δὲν μποροῦν νὰ βρεθοῦν τόσα ποντικοδέρματα; Πρέπει λοιπὸν νὰ λείψουν ἐντελῶς οἱ ποντικοὶ ἀπὸ τὸ σπίτι. Ἔτσι ἔρχεται μὲ φυσικὴ, λογικὴ σειρὰ τὸ ξόρκισμα. Φυσικά, μὲ τὰ τόσο λίγα στοιχεῖα ποὺ ὑπάρχουν εἰδικὰ γιὰ τοὺς ποντικούς, εἶναι ἀδύνατο νὰ ἐξακριβωθῇ ὡς ποῦ σημεῖο εἶναι πρῶτότυπο κι' αὐτὸ τὸ μέρος τοῦ ἐξορκισμοῦ, ὅπως καὶ τ' ἄλλα. Ἄν κρίνῃ ὅμως κανεὶς ἀπὸ τὴν ὅλη λογικὴ τάξιν ποὺ ἐπικρατεῖ ἐδῶ, τὴν ὥρα ποὺ σ' ἄλλα ξόρκια τὸ μαγικὸ κι' ἄλογο στοιχεῖο εἶναι τόσο ἔντονο, ἴσως μπορεῖ νὰ προσθέσῃ κάτι ἀκόμα στὴν ἐκτίμησιν τῆς λογικῆς τοῦ συνθέτη. Πρῶ. ἀκόμη καὶ τὸ δραματικὸ χρῶμα ποὺ παίρνει στὸ σημεῖο αὐτὸ ὁ διάλογος, ποὺ ἀσφαλῶς ἀπαγγελλόταν μὲ μιὰ σχετικὴ ἠθοποιΐα καὶ τίς ἀνάλογες κινήσεις. Τὸ ὄνομα τοῦ βασιλιᾶ Μαντούσος ἢ Μαντούφος, ποὺ δὲν ἀναφέρεται ὅσο ξέρω πουθενὰ ἄλλου¹, δὲν ἐξυπηρετεῖ παρὰ μονάχα τὸν μαγικὸ σκοπὸ, καὶ μπῆκε ἴσως παραφράζοντας κάποιον πρότυπο πάλι.

Κάποια δυσκολία παρουσιάζει τὸ χειρόγραφο στὸν τελευταῖον στίχο. Ὁ ξορκιστὴς διώχνει τοὺς ποντικούς: «...καὶ νὰ πάτε εἰσὲ τὸν πιὸ (ποιό;) τόπο καὶ κεῖ νὰ ὄστε καὶ νὰ πορευέτε (= νὰ πορευέστε)». Ἡ παραβολὴ μὲ ἄλλα σχετικὰ ξόρκια δὲν βοηθᾷ καθόλου στὴν κατανόησιν τοῦ μέρους αὐτοῦ. Παντοῦ σχεδὸν διώχνονται οἱ ποντικοὶ στὰ ὄρη, στὰ βουνὰ («στ' ἄορι στὸ βουνό», «στὰ ὄρια στὰ βουνὰ» κλπ.). Ἄλλου βρισκόμαστε: «Νὰ πᾶνε στὸ κάτω μέρος (ὑπόγειον;) τοῦ (τάδε), ὅπου ἔχει ψωμί, τυρὶ κλπ.»², εἰς τὸ σπίτι τοῦ... (ἀσφαλῶς τοῦ ἐχθροῦ)³, «πέμπω σας κάτω στὸ γιαλὸ στὸ περιγιάλι...»⁴, «ἄμε τῆς κάτω στὸ γιαλὸ, κάτω στὸ περιγιάλι»⁵. Ἴσως περισσότερο διαφωτι-

¹ Ἐκτός ἀπὸ τὰ ξόρκια καὶ τὰ βιβλία ποὺ χρησιμοποίησα, εἶδα καὶ σὲ λεξικά, ἀρχαῖα καὶ νέα ἑλληνικά, λατινικά καὶ ἰταλικά.

² Λ.Α.Υ. ἔ.ἀ. ἀρ. 220: *Λούλας Μαρκέτου*, Ἔτικόν ἐκ Κεφαλληνίας. Φαρακλάτα.

³ Φ. Κουκουλέ, ἔ.ἀ. Λαογραφία 9 (1926-28) 499.

⁴ Βλ. ἐδῶ πιὸ πάνω σ. 122.

⁵ Λ.Α.Υ. ἔ.ἀ. ἀρ. 1105, σ. 107: *Μαρίας Λιουδάκι*, Λαογραφικὴ ἀποστολὴ εἰς Κρήτην, 1937.

στικά είναι άποσπάσματα από άλλους έξορκισμούς, που παραθέτει ο Fr. Pradel¹: «εις άνδρον και άγεώργητον τόπον», «εις τον ίδιον σου τόπον», «στον ξρημο τον τόπο», καθώς και το κυπριώτικο ξόρκι²: «να πάγης σ' άλλο μέρος». Έτσι μπορεί να μην είναι πια άκατανόητο το «είσε τον ποιό τόπο» (=σε κάποιον οποιοδήποτε τόπο), μιά και αυτή είναι ή πιό πιθανή ανάγνωση στο μέρος αυτό του χειρογράφου.

Δέν νομίζω ότι θά ήταν πολύ τολμηρό, αφού δεχτήκαμε την Κρήτη ως τον πιθανότερο τόπο προελεύσεως, προχωρώντας λίγο ακόμη να τοποθετήσουμε το ξόρκι κάπου κοντά στην έπαρχία Μεραμβέλλου (πρόβ. την όμοιότητα με τα αντίστοιχα από την Φουρνή και τη Λατσίδα Μεραμβέλλου, έδω πιό πάνω σ. 121). Έτσι θά μπορούσαμε να καταλήξουμε στο συμπέρασμα ότι το ξόρκι είναι μιά παραλλαγή από άλλα ανάλογα της ίδιας περιοχής, παραλλαγή όμως, όπου ένας έξυπνος διασκευαστής άφησε έντονα τα ίχνη της προσωπικής συμβολής του. Κι' αν όμως ή υπόθεση για την πρωτότυπη συμβολή του διασκευαστή προχωρεί πολύ και φεύγει από τα έρια του πιθανού, κι' αν το ξόρκι δέν είναι τίποτε περισσότερο παρά ένα από τα πολλά που χάθηκαν στο πέραςμα των χρόνων ή άλλαξαν μορφή καθώς διαιωρίσθησαν με την προφορική παράδοση, ώστόσο είναι σημαντικό ότι σώζεται αυθεντικό ένα ξόρκι χειρόγραφο του 15ου αιώνα στο ίδιο νεοελληνικό ιδίωμα και με την ίδια σχεδόν μορφή, που σί χωρικοί του 20ου αιώνα συνηθίζουν ακόμα να ξορκίζουν τους ποντικούς των σπιτιών τους.

Θεσσαλονίκη, Πανεπιστήμιον
(Σπουδαστήριον νέας έλληνικής φιλολογίας)

ΕΛΕΝΗ Δ. ΚΑΚΟΥΛΙΔΗ

¹ Fr. Pradel, έ.ά. σ. 357 [105].

² Βλ. πιό πάνω σ. 123-124.